

Anna Setkowicz-Ryszka

PT TEPIS

Sprawozdanie z Konferencji Jubileuszowej Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych (PT TEPIS)

W dniach 17-18 października 2020 r. odbyła się doroczna konferencja PT TEPIS, zorganizowana we współpracy z Instytutem Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego. Tegoroczna sesja plenarna miała szczególnie uroczysty charakter ze względu na dwa ważne jubileusze: stulecia zawodu tłumacza przysięgłego i trzydziestolecia istnienia Towarzystwa.

Po otwarciu i przedstawieniu osiągnięć Towarzystwa na przestrzeni ostatnich 30 lat przez prezes Zofię Rybińską jubileuszową mowę laudacyjną wygłosiła dr Danuta Kierzkowska – inicjatorka powstania i pierwsza prezes PT TEPIS (1990-2014), a jednocześnie była redaktor naczelna „Lingua Legis” (1994-2014). W wystąpieniu skupiła się na przeglądzie publikacji i form doskonalenia zawodowego PT TEPIS.

Następnie historię zawodu tłumacza przysięgłego w Polsce od 1920 roku do chwili obecnej przedstawili dwaj członkowie Państwowej Komisji Egzaminacyjnej do przeprowadzania egzaminu na tłumacza przysięgłego: prof. ucz. dr hab. Artur D. Kubacki z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie oraz dr Bolesław Cieślak, naczelnik Wydziału Tłumaczy Przysięgłych w Ministerstwie Sprawiedliwości. W swoich referatach omówili najważniejsze postanowienia kolejnych aktów prawnych dotyczących tłumaczy przysięgłych wydanych po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, tj.:

- Ustawy z dnia 16 lipca 1920 r. zmieniającej ustawę o postępowaniu karnym dla b. zaboru austriackiego;
- Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Skarbu z dnia 7 sierpnia 1920 r. w przedmiocie wynagrodzenia świadków, znawców i tłumaczy w postępowaniu karnym;

- Ustawy z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych;
- Rozporządzenia z dnia 24 grudnia 1928 r. o tłumaczach przysięgłych i Rozporządzenia z dnia 24 grudnia 1928 r. o taksie dla tłumaczy przysięgłych;
- Rozporządzenia z dnia 9 grudnia 1953 r. w sprawie tłumaczy przysięgłych;
- Rozporządzenia z dnia 21 października 1961 r. o taryfie wynagrodzeń tłumaczy przysięgłych;
- Rozporządzenia z dnia 19 sierpnia 1968 r. w sprawie tłumaczy przysięgłych, a także
- Rozporządzenia z dnia 8 czerwca 1987 r. w sprawie biegłych sądowych i tłumaczy przysięgłych.

W aktach z 1920 r. do tłumaczy miały zastosowanie odpowiednie przepisy dotyczące znawców (późniejszych biegłych), a wśród kryteriów ustalania wynagrodzenia wspomniano stopień trudności tłumaczenia i „uszczerbek w zarobku skutkiem straty czasu”.

Określenie „tłumacz przysięgły” i model TP jako funkcji pomocniczej dla sądu (do 2005 r. TP byli ustanawiani przy sądach, a nadzór nad nimi pełnił prezes sądu okręgowego) pojawiły się w 1928 r. Wskazano wówczas warunki, jakie mieli spełniać TP i określono wzór repertorium oraz pieczęci (z godłem państwowym, które usunięto dopiero w 1953 r.). Większość ustalonych wówczas zasad pozostała w mocy do czasu uchwalenia ustawy, a niektóre nie zmieniły się do dziś, zaś pewne kwestie związane z wynagrodzeniem były uregulowane korzystniej niż obecnie (np. zwrot kosztów przejazdu czy wynagrodzenie za utracony czas w razie nieskorzystania z usług tłumacza).

Do wybuchu II wojny światowej były publikowane listy TP. Na pierwszej takiej liście znalazło się 231 osób, w 1939 r. 437, a w 1965 r. 961 osób. Dla porównania w 2020 r. liczba TP wynosiła ok. 10 100. W rozporządzeniu z 1968 r. określono dolną granicę wieku TP – 25 lat – oraz po raz pierwszy sposób dokumentowania znajomości języka obcego przez osoby bez wykształcenia filologicznego. Pojawił się tam także zakaz odmowy wykonania czynności TP bez ważnych powodów. Rozporządzenie z 1987 r. zlikwidowało egzaminy na TP, dając przewagę osobom z wykształceniem filologicznym lub lingwistycznym. Przyznało ono TP status pomocnika procesowego sądu.

Na gruncie obecnie obowiązującej ustawy z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (UZTP) przywrócono egzaminy z umiejętności tłumaczenia i powołano specjalną niezależną komisję egzaminacyjną (należy zwrócić uwagę, że dopiero od uchwalenia UZTP mówi się o zawodzie, a nie funkcji TP). Powołano ponadto Komisję Odpowiedzialności Zawodowej (KOZ).

Na zakończenie pierwszej części rej. Tomasz Kot, Wiceprezes Krajowej Rady Notarialnej, przedstawił bogato ilustrowany zdjęciami starodruków referat na temat obcych źródeł polskiego języka prawnego. Cofnął się w nim aż do średniowiecza, jednak znaczna część rozważań dotyczyła czasów rozbiorowych, kiedy to na dawnych ziemiach polskich wprowadzono nowe systemy prawne, tj. austriacką powszechną ustawę cywilną, Kodeks Napoleona i *landrecht* pruski. Nowe instytucje prawne, odmienne od instytucji znanych prawu staropolskiemu, musiały znaleźć swoje określenia w języku polskim. Można więc powiedzieć, że nowoczesny polski język prawniczy, który zastąpił prawniczą staropolszczyznę, powstał w wyniku działalności polskich tłumaczy obcych źródeł prawa. Prelegent zwrócił uwagę na pojawiające się przy tłumaczeniu Kodeksu Napoleona rozbieżności terminologiczne, np. akt autentyczny i akt urzędowy (franc. *acte authentique*) albo handlujący i kupcy (franc. *commerçantes*).

W drugiej części sesji plenarnej organizatorzy oddali głos naukowcom. Blok ten otworzyła prof. ucz. dr hab. Katarzyna Kłosińska, pracownik naukowy w Instytucie Języka Polskiego Wydziału Polonistyki UW i przewodnicząca Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN. W referacie pt. „Nowe media a norma frazeologiczna” omówiła czynniki wpływające na współczesną komunikację językową, które nie istniały lub nie były istotne przed przełomem cyfrowym, takie jak rozpad uniwersum kulturowego, polifunkcyjność komunikacyjna, ekspansja intymności, tworzenie się tzw. neoplemion. Czynniki te prowadzą do zacierania się społecznego poczucia granic normy językowej, zwłaszcza normy frazeologicznej. Użytkownicy języka odtwarzają związki frazeologiczne w formach bardziej lub mniej zbliżonych do postaci kanonicznej, co skłania do redefinicji pojęć normy frazeologicznej, błędu frazeologicznego i innowacji frazeologicznej.

Następnie dr Anna Szczęsny z Instytutu Lingwistyki Stosowanej UW, współautorka (wraz z dr Zofią Kozłowską) podręcznika *Tłumaczenie pisemne na język polski. Kompendium*, wygłosiła referat pt. „Kilka uwag o kształceniu tłumaczy pisemnych – podstawy kompetencji zawodowych”. Opowiadając się – jak to sama określiła – po stronie klasyków, omówiła podstawowe i niezmiennie (również w kontekście nowych mediów czy nowych trybów pracy) elementy przygotowania warsztatowego tłumaczy: wiedzę, umiejętności i kompetencje niezbędne w tym zawodzie, a ponadto różne sposoby translatorskiego czytania tekstu oraz różne rodzaje błędów tłumaczeniowych. Autorka zwróciła szczególną uwagę na tzw. błędy metatranslacyjne (skutki niewłaściwego doboru strategii tłumaczeniowej), ilustrując je przykładami z zakresu onomastyki, w których dopuszcza łamanie kanonów ze względów pragmatycznych (cel tekstu).

Jako ostatni w tej części wystąpili dr hab. Łucja Biel, dr Dariusz Koźbiał i Katarzyna Wasilewska, reprezentujący Instytut Lingwistyki Stosowanej

UW, którzy przedstawili wyniki badań korpusowych prowadzonych w ramach projektu Polski Eurolekt w wystąpieniach pod zbiorczym tytułem „Eurolekt – jak tłumacze kształtują unijną odmianę polskiego języka administracyjnego?” W ramach projektu badano unijną odmianą języka polskiego, będącą językiem o charakterze hybrydowym, powstającym w wyniku tłumaczenia, w czterech gatunkach tekstów: aktach prawnych, orzeczeniach, sprawozdaniach administracyjnych i urzędowych stronach internetowych dla obywateli. Badania obejmowały ewolucję eurolektu w czasie, jego zróżnicowanie zewnętrzne, tj. czym różni się od polszczyzny urzędowej, jego zróżnicowanie wewnętrzne w obrębie poszczególnych gatunków, a także nasilenie pewnych zjawisk charakterystycznych dla przekładu. Prelegenci skupili się na cechach mniej oczywistych niż terminologia, takich jak wyrażenie modalności i celowości, przyimki złożone, a nawet zaimki, w tym w ujęciu diachronicznym (przed akcesją i po niej). Porównanie cech języka wyroków sądowych, przedstawione przez dr. Dariusza Koźbiała, obejmowało wyroki Trybunału Sprawiedliwości UE i polskiego Sądu Najwyższego, ze szczególnym uwzględnieniem modalności, wyrażen ocennych i latynizmów. Z kolei Katarzyna Wasilewska, omawiając sprawozdania administracyjne, wskazała na ograniczenia wynikające z multimodalności, a ponadto takie cechy jak wysoki wskaźnik nominalności, częste użycie form bezosobowych, przyimków złożonych, a także skrótów i skrótowców.

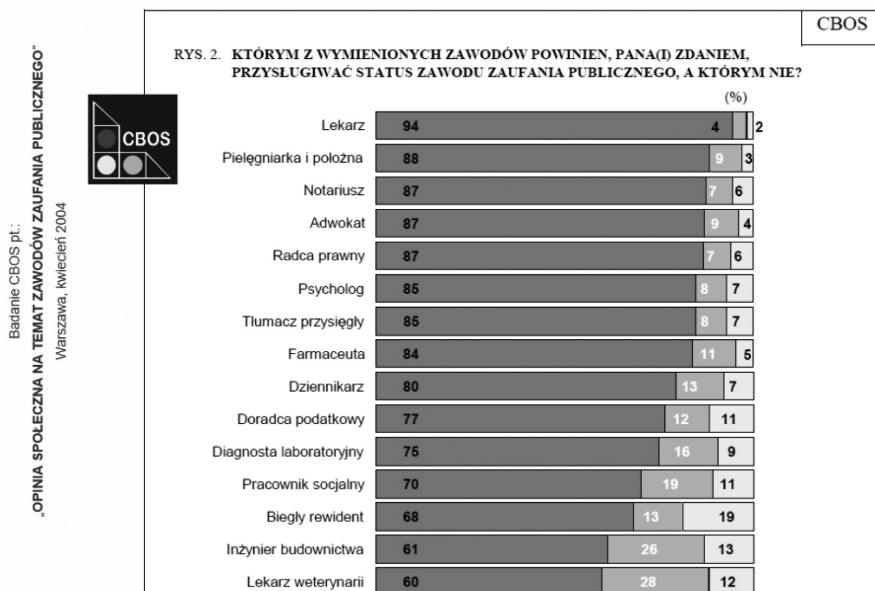
W trzecim bloku sesji plenarnej zaprezentowali się tłumacze-eksperti, będący jednocześnie wykładowcami uniwersyteckimi kształcącymi kandydatów na tłumaczy przysięgłych. Jako pierwsza zabrała głos Joanna Miler-Cassino, wiceprezes PT TEPIS, która przedstawiła refleksje nt. „Tłumacz przysięgły zawodem zaufania publicznego?”, omawiając, czym są zawody zaufania publicznego w polskim porządku prawnym i jakie są ich atrybuty. W prawie polskim brak definicji zawodu zaufania publicznego, jednak próby jej podania podjął Trybunał Konstytucyjny w szeregu wyroków. Dla przykładu, w wyroku P 21/02 z 18.02.2004 r. TK wskazał, że „[n]a »zaufanie publiczne« składa się szereg czynników, wśród których na pierwszy plan wysuwają się »przekonanie o zachowaniu przez wykonującego ten zawód dobrej woli, właściwych motywacji, należytej staranności zawodowej oraz wiara w przestrzeganie wartości istotnych dla profilu danego zawodu«. W innym wyroku TK określił sześć szczegółowych kryteriów zawodów zaufania publicznego (Rys. 1).

W związku z tym, że zdaniem przedstawicieli doktryny zaliczenie określonego zawodu do tej kategorii determinowane jest jego cechami, nie zaś faktem uregulowania tej kwestii w ustawie, prelegentka – nawiązując do wyników badań opinii społecznej, według których przynależność do korporacji zawodowej nie jest immanentną cechą zawodów zaufania publicznego – przekonywała,

6 KRYTERIÓW ZAWODU ZAUFANIA PUBLICZNEGO

Rys. 1. Kryteria zawodu zaufania publicznego na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 24 marca 2015 r. sygn. akt K 19/14.

Rys. 2. Zawody zaufania publicznego na podstawie badania CBOS z kwietnia 2004 r.

że zawód tłumacza przysięgłego spełnia przesłanki do uznania go za zawód zaufania publicznego.

Drugim mówcą w tym bloku był Marek Kądziański, tłumacz, doradca biznesowy i trener biznesu, absolwent ekonomii i filozofii, obecnie student prawa, a ponadto autor poradnika dla przedsiębiorców jednoosobowych *Wolny strzelec*. W prelekcji zatytułowanej „Istota pracy tłumacza przysięgłego” przedstawił tezę, że celem pracy TP jest zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego, czyli cel identyczny z celem zawodu notariusza na gruncie systemu prawa polskiego (określony w *Kodeksie etyki zawodowej notariusza*). Prelegent dodał, że państwo podkreśla doniosłość pracy TP, z jednej strony dając mu wyłączność na tłumaczenia uwierzytelnione, a z drugiej sprawując nadzór nad jego działalnością. Zwrócił też uwagę na formalne podobieństwo między aktem notarialnym a tłumaczeniem uwierzytelnionym i na szczególną rolę TP, który w pewnych sytuacjach nie tylko tłumaczy tekst wyrażony językiem prawniczym, ale też musi wyjaśnić jego znaczenie klientowi. Wskazany wyżej cel TP realizuje, zachowując niezmienniki przekładu, którymi są wartości logiczne zdań tekstu źródłowego oraz związki logiczne pomiędzy nimi. Prelegent nawiązał w tym kontekście do pojęcia wierności tłumaczenia, które bywa utożsamiane z dosłownością, jednak jego zdaniem w przypadku tłumaczeń uwierzytelnionych ważniejszy jest rodzaj wierności, który określa mianem translacji prawdziwościowej (tj. zachowującej niezmienniki). W tym zakresie odwołał się do koncepcji języka wyrażonej przez L. Wittgensteina w *Traktacie logiczno-filozoficznym*, według której jest on nie tyle środkiem komunikacji, co odwzorowaniem faktów (stanów rzeczy), a więc nośnikiem prawdy.

Ostatnim prelegentem w sobotnim programie konferencji był Paweł Gugęła, adwokat i współautor publikacji *Wykonywanie zawodu tłumacza przysięgłego w kasacjach*, który przedstawił referat pt. „Postępowanie przed Komisją Odpowiedzialności Zawodowej przy Ministrze Sprawiedliwości – z perspektywy obrońcy”. Postępowanie to jest szczątkowo uregulowane w UZTP, która odsyła do stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego. Prelegent przybliżył poszczególne etapy postępowania dyscyplinarnego i środki umożliwiające podjęcie skutecznej obrony. Jednocześnie wskazał swoje zastrzeżenia dotyczące składu KOZ (jedynie 4 z 9 członków to przedstawiciele organizacji tłumaczy, a zatem postępowanie wszczęte na wniosek Ministra Sprawiedliwości może być prowadzone przez osoby wskazane przez tegoż ministra, co rodzi obawy o ich podległość służbową) oraz niepewności co do właściwej procedury odwoławczej (odwołania rozpatruje zwyczajowo wydział pracy i ubezpieczeń Sądu Apelacyjnego w trybie procedury cywilnej, co jednak jest sprzeczne z przepisem ustawowym dotyczącym odpowiedniego stosowania k.p.k.). To

ostatnie zagadnienie prawne miało być rozpatrzone przez powiększony skład Sądu Najwyższego w dniu 9 grudnia 2020 r.

W niedzielę 18 października wysłuchaliśmy trzech wystąpień. Agnieszka Nowińska, prezes Polskiego Stowarzyszenia Tłumaczy Konferencyjnych (PSTK), opowiedziała o zdalnym tłumaczeniu ustnym (RSI od ang. *remote simultaneous interpreting*), formie tłumaczenia, które przed pandemią COVID-19 było promowane przez organizatorów wydarzeń i niechętnie widziane przez tłumaczy. Podsumowała praktykę tłumaczenia po 6 miesiącach pracy zdalnej, zalety i wady tej formy dla tłumaczy i organizatorów, sposoby rozliczania i dostępne na rynku rozwiązania (platformy), a także przedstawiła standardy i zalecenia dotyczące zdalnych tłumaczeń ustnych przygotowane przez organizacje branżowe i potencjalne oddziaływanie rozwiązań zdalnych na rynek tłumaczeń ustnych przysięgłych.

Paulina Leśniak, prezes Zachodniopomorskiego Koła PT TEPIS w Szczecinie, przedstawiła refleksje na temat „Tłumaczenie – usługa niematerialna”. W historii ekonomii proces wytwarzania, który nie przynosił materialnych rezultatów, był wykluczony z obszaru zainteresowania ekonomistów, jednak obecnie opracowywane są definicje i interpretacje pojęcia usług, które z kolei podlegają różnym klasyfikacjom i typizacjom, ponieważ odgrywają coraz ważniejszą rolę w gospodarce narodowej i handlu międzynarodowym. Prelegentka opisała usługi tłumaczeniowe jako usługi niematerialne na rynku obrotu gospodarczego, zwracając szczególną uwagę na cechy usług niematerialnych.

Na zakończenie sesji plenarnej Magda Niemczuk-Kobosko, nauczycielka jęz. angielskiego i trenerka w programie „7 nawyków skutecznego działania” wg S. Coveya, jednego z najpopularniejszych programów szkoleniowych na świecie, przedstawiła zmodyfikowaną wersję programu pt. „7 nawyków skutecznego działania dla (zmęczonych) tłumaczy”, pokazując uniwersalną siłę programu. Poszczególne nawyki, wyrażone krótkimi hasłami, np. „Myśl w kategoriach wygrana-wygrana” albo „Najpierw staraj się zrozumieć, potem być zrozumianym”, ilustrowała znanymi cytatami i odnosiła do specyfiki pracy tłumaczy.

Następnie odbyły się sesje w ośmiu sekcjach językowych: angielskiej, azjatyckiej, francuskiej, hiszpańskiej, niemieckiej, rosyjskiej, ukraińskiej i włoskiej.

W sekcji angielskiej wystąpiło sześcioro prelegentów, przedstawiając różnicowany tematycznie program. Katarzyna Zajda w prelekcji pt. „Rynek finansów w pigułce. O sektorze finansowym, bankach, ubezpieczeniach...” przedstawiła szereg ważnych terminów z tego sektora, z którym od wielu lat współpracuje. Wojciech Wołoszyk skupił się na kwestiach prawnych i etycznych wykorzystania tłumaczenia maszynowego w praktyce zawodowej tłumaczy w wystąpieniu pt. „Szanse, wyzwania i zagrożenia związane z wykorzysta-

niem tłumaczeń maszynowych w tłumaczeniach prawniczych”, opisując doświadczenia i eksperymenty zespołu biura tłumaczeń IURIDICO. O niuansach tłumaczeń medycznych opowiadała dr Ewa Kościółkowska-Okońska w prelekcji pt. „Rozterki tłumacza medycznego”. Rozważania na temat roli czynników pozajęzykowych w tłumaczeniu przedstawiła Dorota Staniszevska-Kowalak w wystąpieniu zatytułowanym „Tłumaczenie poświadczane – tekst i kontekst”. Z kolei dr Agata Kocia wygłosiła referat pt. „Hedge accounting (rachunkowość zabezpieczeń)”, w którym podkreśliła znaczenie w pracy tłumacza wiedzy i znajomości terminów z obu tych dziedzin. Na zakończenie prof. ucz. dr hab. Aleksandra Matulewska z UAM, przedstawiła refleksje „Między precyzją a generalizacją. Kilka słów o problemie przekładu polsko-angielskiego języków specjalistycznych zanurzonych kulturowo”, z przykładami z tekstów łowieckich i myśliwskich.

Wszyscy uczestnicy konferencji mogli ponadto wziąć udział w warsztatach pokonferencyjnych. W poniedziałek 19 października dr Edyta Grotek podczas warsztatu „O tempora, o traductores! Czas w pracy tłumacza” omówiła kwestie planowania i budżetowania czasu pracy tłumacza i zarządzania nim, wskazując podstawowe przeliczniki i jednostki czasu. Zarządzanie czasem okazało się szczególnie ważne podczas pandemii, kiedy większość życia przeniosła się w tryb online, w którym jesteśmy narażeni na rozmaite „rozpraszczenie uwagi”. Umiejętne zarządzanie czasem to ponadto ważna składowa kompetencji świadczenia usług, szczególnie w przypadku freelancerów, którzy mają bezpośredni kontakt z klientami, nierzadko oczekującymi gotowości do pracy 24 godziny na dobę.

W środę 21 października Anna Kotarska, przedstawicielka krajowych służb publicznych w programie European Language Resource Coordination (ELRC), omówiła zagadnienia wielojęzyczności i technologii językowych w Unii Europejskiej, pomagając odnaleźć się wśród licznych inicjatyw i programów unijnych osobom, które nie śledzą tych zagadnień na bieżąco. Przedstawiła najważniejsze kierunki wskazane w programach międzynarodowych „Cyfrowa Europa” i „Horyzont Europy”, a także w dokumentach krajowych. Próbowała także przewidzieć, czym będzie „Europa na miarę epoki cyfrowej” z perspektywy tłumaczy. Jej prezentacja zatytułowana była „Zjednoczeni w wielojęzycznej Europie. Rola technologii języka w realizacji praw człowieka, obywatela i konsumenta”.

Podsumowując, wystąpienia konferencyjne pozwoliły na zapoznanie się z historią i teraźniejszością zawodu tłumacza przysięgłego, z dawnymi i obecnymi regulacjami prawnymi dotyczącymi tego zawodu oraz z wyzwaniem stojącymi przed społecznością tłumaczy przysięgłych, jak również kwestiami

kształcenia tłumaczy i zagadnieniami języków specjalistycznych. Prelegentami byli w większości doświadczeni tłumacze przysięgli, a na wirtualnej sali konferencyjnej zasiadali inni tłumacze przysięgli i specjalistyczni oraz adepci zawodu. W ramach warsztatów przekładu tradycyjnie dyskutowaliśmy nad problemami z naszej praktyki tłumaczeniowej, dzieląc się wiedzą i doświadczeniem. Jakkolwiek w roku ważnych jubileuszy zależało nam na bezpośrednim i bliskim kontakcie z członkami i sympatykami PT TEPIS, cieszymy się, że udało się je świętować w takiej formie. Zdajemy sobie też sprawę, że formuła online pozwoliła nam gościć osoby, dla których przyjazd do Warszawy byłby zbyt kosztowny lub zbyt trudny organizacyjnie.

Anna Setkowicz-Ryszka jest absolwentką Instytutu Lingwistyki Stosowanej UW, tłumaczką jęz. angielskiego specjalizującą się w przekładzie tekstów prawniczych, finansowych i akademickich, korektorką i postedytorką. Prowadzi praktyczne zajęcia z przekładu w Interdyscyplinarnym Podyplomowym Studium Kształcenia Tłumaczy ILS UW. W latach 2017-2021 pełniła funkcję skarbnika PT TEPIS.